

Јована С. ЈОВАНОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ КОСОВСКОМЕТОХИЈСКИХ ГОВОРА КОСОВСКО-РЕСАВСКОГ ТИПА**

Апстракт: Овај прилог се бави одабраним морфосинтаксичким појединостима глаголског система говора у зонама Доње Ситнице и Средњег Ибра, које припадају јужном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. У дијалекатском материјалу из ових зона анализиране су морфосинтаксичке особености именица и заменица, па у том смислу овај рад представља наставак ранијих интересовања и започетих послова. Циљ истраживања је да се издвоје особине глагола (презент, аорист, имперфекат, футур I, инфинитив, императив, радни флаголски придев) којима се презентује дијалекатска припадност и одређује супстрат одабраног дијалекатског простора, односно да се укаже на присуство иновација балканистичког типа, које се тенденцизно шире са јужних простора на север косовске котлине.

Кључне речи: глаголски систем, морфосинтаксички аспект, Доња Ситница, Средњи Ибар, косовско-ресавски дијалекат, јужни поддијалекат, косовскометохијски говори, лингвогеографска периферија.

1.

Екавски говори стариначког становништва косовскометохијског терена припадају призренско-јужноморавском или косовско-ресавском дијалекатском типу. У прошлости су, ширећи се из матичне области снажним миграцијским покретима, заузели терен који осликава њихово данашње простирање (Ивић 1991: 215–216).

Сагледавање дијалекатског пејзажа српских народних говора на косовскометохијском терену може се обављати са различитих аспеката у складу са постављеним задацима српске дијалектологије. Не треба испустити из вида да је већи део косовско-ресавских говора на овом простору део етнокултурно-језичког миљеа и да поседује карактеристике својствене лингвогеографској периферији, међутим ради се о говорима који су у основи сачували препознатљиве одлике супстратског дијалекатског типа (Милорадовић 2019: 186).

1. 1. Овај прилог представља наставак раније започетих дијалектолошких истраживања у области Доње Ситнице и Средњег Ибра, а нарочито се наслања на недавно публиковани текст рада „Из морфосинтаксе косовскометохијских говора косовско-ресавског типа” (Јовановић 2025б), у коме је анализиран систем именица

* ORCID 0000-0001-6008-8284, jovana.jovanovic@iskp.ac.rs

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. 1. 2026. године.

и заменица. Предмет овог рада представљају одабране морфосинтаксичке карактеристике глагола у говорима два ареала (доњоситнички и средњоибарски) који се, према најновијим класификацијама, сврставају у јужни поддијалекат косовско-ресавског дијалекатског типа на косовскометохијском терену (Ивић 2009: 74).¹

Истраживањем су обухваћена насеља која припадају доњоситничкој (вучитрнској) регији – Бањска и Гојбуља,² и средњоибарској (поткопаоничкој) зони – Исево и Сочаница.³ Доњоситнички говори фрагментарно су описани већином у проблемским прилозима, док су средњоибарски обухваћени монографском студијом.⁴ Одабране су две удаљене зоне истог дијасистема како би се кроз издавање морфосинтаксичких црта истовремено посматрали елементи флективног система (супстратског, косовско-ресавског) и иновативне језичке прилике говора који су континуирано изложени утицајима и експанзији призренско-јужноморавских дијалекатских црта. Основна је намера да се у говорима севернијег косовскометохијског ареала маркирају стабилност синтетичких структура и формирање елемената својствених иновацијама балканистичког типа.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

Од морфосинтаксичких особина глагола за ову прилику анализирани су: 3. л. мн. презента (I, VI, VII и VIII врста глагола по Белићу); употреба аориста и имперфекта и футура I; инфинитив (конструкције да + презент); императив и радни глаголски придев м. р.⁵

- 1 О статусу косовскометохијских говора у контексту јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта и њиховом односу према осталим говорима (средњишим и северним) истог дијалекатског типа в. Ј. Јовановић, Д. Радовановић 2025: 87–103. О положају, прегледу одлика, степену досадашње истражености косовско-ресавских говора на простору Косова и Метохије, лингвогеографији маркантних карактеристика в. прилог С. Милорадовић 2019: 185–225; и студију Д. Радовановић, Ј. Николић, *Досадашња проучавања косовско-ресавског дијалекта. Савремена проучавања и каријографски приказ* (2022).
- 2 Сегмент грађе из Гојбуље и Бањске за овај прилог уступила нам је колегиња А. П., студенткиња Филозофског факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Поред наведеног и личне архиве (говори Бањске и Гојбуље истраживани су за потребе израде докторске дисертације под називом *Говори Доње Ситнице*), најобимнији део материјала (из Гојбуље) анализиран је из корпуса Дигиталног архива Балканолошког института, на чему овом приликом свесрдно захваљујемо. У овом раду анализирана је грађа прикупљена од десет информатора: из Бањске (1 мушкарац и 1 жена): В. М. (1940), С. М. (1942); из Гојбуље (2 мушкараца и 3 жене): В. С. (1915), Ж. К. (1937), Љ. Ђ. (1927), О. К. (1935); С. П. (1940); из Сочанице (1 мушкарац и 1 жена): М. Ђ. (1950), Ј. Ђ. (1952) и из Исева (1 мушкарац): Д. П. (1934). Дијалекатски материјал из ових насеља датира из различитих периода истраживања: Гојбуља и Бањска (2003; 2021), Сочаница и Исево (2022). Коришћене су скраћенице назива истраживаних насеља: Бањска (Б); Гојбуља (Г); Исево (И); Сочаница (С).
- 3 Антропогеографски подаци о овим насељима публиковани су у студијама Косово (Урошевић 1965: 148, 176–177, 222) и *Насеља и миграције савременог ишћинског Лепосавића* (Павловић 2003: 240–241, 323–330).
- 4 Из области Доње Ситнице располажемо подацима о појединим акценатским, фонетским, морфолошким и синтаксичким карактеристикама (Елезовић 1927; Барјактаревих 1977; Вукићевић 1993б; Јовановић 2023), док су свеобухватније описани севернији говори косовско-ресавског дијалекта у Средњем Ибру (Божовић 2008).
- 5 У оваквом одабиру појединости остала су по страни многа друга морфосинтаксичка питања, нарочито она која се на терену Доње Ситнице могу сматрати потенцијално важним за прецизније

2. 1. Треће лице множине презента

2. 1. 1. I Белићева врста

тô је касније пòсле рѣђи слўчај бйо да Шйптари йду на свадбе код Срба Б; мòја дѣца кад су ктѣли да йду И; нѣће да идѹ у тѹ воденицу сас тòга планинара, него йдѹ на дрѹгу страну Г; да изјаве сључешће Шйптари дòђу код нâс Б; нек дòђу љѹди нек попију кâфу тѹ И; „Нѣће”, кâже „тѹ да йрòђу” Г; од дрѣна йечѹ ракију Г; онò свàтови, па йду за девòјку, па довѣду је, па свадба цѣлу нòћ, игранка С; Двâ вòла упрѣгну се, вѹчѹ Б; Ако мòже да живите, мòжу, дòбро, не мòжу, јâ òпет мòје дѣте ћу да прймим Г; по дѣвет кòла кâмена йревѹчѹ С; на грáну здѣнемо колийко мòжу вòлови да йовѹчѹ И.

Код глагола I врсте у 3. л. мн. бележимо наставак -у, чиме се наш терен уклапа у стање суседних косовско-ресавских говора јужног поддијалекта (Барјактаревић 1977: 118; Вукићевић 1993: 44; Божовић 2008: 276). Резултати прве палатализације регистровани су у говорима Малог Косова и Средњег Ибра (Вукићевић 1993: 44; Божовић 2008: 276).

2. 1. 2. VI Белићева врста

VIa група

а) наставак -ају: ймају двѣ рѣкѣ, овâ Бйстричка и овâ Ђйрковићка И; ймају овâко клòт, само савѣлка, разбој Б; јâја се скѹвају прво у пòсуду Б;

б) наставак -ау: Òне узймау, куѹау се, чешьау се, смѣјѹ се, свѣ док већ почиње да свањава Г; йосѣдау свй око тѣ сòфре Г; ако се прекрстиш, òни се расйѣрау Г; Веч'ѣрау òни, свй сѣли, òна овâко држй онај лѹч Г; али кад и попòви се, и òни се кол'ѣдау Г; Е вели да је да знй òни Г; по онѣ слâме шрйау се дѣца Г; Пйјемо, йѣвау дѣца кò йма Г;

в) наставак -у: ч'им ѹђе мâтица у тѹ трмку, òне се врâћу свѣ Г; Отйшли òни да йййу мòјега òца сâд да л' прихвâта Г; сâд узйму густйн, па га замѣсе, па прâве шâрâлке С; Млâди волòви нѣ зну д йду сáми у орање С; не вâљу да су мâсни нѣће да пѣру Б; И данâс йму кѹће под ћерамйду Г; Научйћу ве јâ да ве змйје ујѣду, ви ће да ћѹтите и такò и бйло С; Врâте се òни, скйну онò њйно, йосѣду Г; Па òни извòде свѣ... свâћу се, свâћу се Г; Òне нѣму, код нâс тò рѣђе йма Г;

г) наставак -ују: Али нâши имâли пѹшке, а ймују и òни, тò тѹрско врѣме бйло Г; Жѣне йсто и òне прâва йму, сѣдују Г;

д) наставак -ду: гâдѹ ти бòнòве, па са тйм бòнòвима и пâре да кѹпиш нѣшто И.

VIб група

а) наставак -у: А ако òће, на прймер, онâј родйтељ или да се сйоразѹму, да ју се дâ Г.

Глаголи VIa Белићеве врсте показују највећу шареноликост у дистрибуцији наставака. На пример глагол *имайи* у трећем лицу мн. може имати чак три наставка (-ају, -ау, -у). Најзаступљенији су наставци -ау и -у, што је у сагласју са претходним налазима из средњоибарских насеља (уп. Божовић 2008: 258). Пређашњим истраживањима говора северне зоне Косова (Барјактаревић 1977: 118) потврђују

се наставци *-ају* и *-еју*, док се на терену Малог Косова код глагола ове врсте бележи превага наставака *-ау*, *-у* и *-ају* (Вукићевић 1993а: 44). Код мањег броја глагола регистрован је и наставак *-јуу*, сасвим неочекивано (*имујуу, сеђују*), за шта се претпоставља да је реч о угледању на остале глаголске врсте. Наставак *-ду* није продуктиван у истраживаним зонама косовскометохијских говора косовско-ресавског типа. У нашем материјалу малобројне су потврде глагола VIб групе.

2. 1. 3. VII Белићева врста

VIIа група

а) наставак *-е*: А йма о́деке, *ра́де* сас секире Г; овáко се огрну љу́ди и идú да завáше вòду такò на бунáр Г; Па *долáзе* кад је год, што кáжемо, сáбор, не гл'едамо дè кúј о́ће йде Г; òни *извòде* нèке ви́цове, тèру комéндије, шáл'у се, причу Г; из Цáриграда су дòшли да *йáзе* Кòсово Г; сáд трèба рúч'ак да *нòсе* мáјсторима Г; И *йрíме, йрíме* онú здрáвицу Г;

б) наставак *-у*: Онò нáрод дòђе, да га *исíрáйу* у вóјску Г; Кад би йспод сèла, òни áјде сáд *йоздрáву* се, љубе се Г; И љу́ди се *сírèму*, ўзму флáшу ракије, ўзму тú погáч'у и секиру и йду у шúму да исèч'у дрва Г; кад *донòсу* бáцаш жýто на њих Г; прè гáђали пúшкема, *обèсу* јáбуку и онú јáбуку гáђа Г; мòра да бúду као водíчи да вòду свáтове Б; свè *сírèму* шта трèба Г; òни *йрíму* нáшу, мí њíну и рáзмена Г; *Донòсу* на крòшњу Г; у шúму исèч'у дрва, донèсу, *заíрáду* бáште Г.

VIIб група

а) наставак *-у*: кад је дòшло већ *вйду* да не мòже и навáле на тòга бумбара и уби́ју га Г; нек *вйду* овè мláде кáко се живело прè Б; Мòја мáјка и òтац и бáба с њíма, òни цèлу нòћ *седú* такò Г; Ако *бол'у* нòге и рúке још се мòже, док си на нòге Г; А баренице ўјутру напрáвимо за Мáли Бòжић, тò ујúтру вòлу дèца Г;

б) наставак *-е*: нòге ме *болè* Г.

2. 1. 4. VIII Белићева врста

наставак *-у*: Косáнчић Йван, Тòплица Милáн ћèкали ван тáмо и *држú* кòња Г.

Код глагола VII врсте обе групе доминантан је наставак *-у*. У Барјактаревихевим истраживањима северне зоне изостају примери употребе глагола у 3. л. мн. презента, уз констатацију да сви глаголи VII и VIII врсте у овом лицу мн. имају наставке *-е* или *-у* (1977: 118). Већина екавских говора у Средњем Ибру, попут оних у Малом Косову показује колебање у употреби двојакних наставака *-у*, *-е* код глагола VII (и VIII) врсте (Вукићевић 1993а: 44; Божовић 2008: 257).

2.1.5. У говору Гојбуље забележена је спорадична употреба наставка *-в* у 3. л. мн. презента код глагола VIа Белићеве врсте: *кúжав*, не мòгу... вељú бòл'есни смо, бољè рúке, бољè нòге Г; И òне идú, *йљúскав* Г.

Овакве потврде могу користити и за документовање утицаја из призренско-јужноморавског дијалекатског комплекса, који се убрзано шире и учвршћују у говоре косовско-ресавског типа, поготово оне на северу косовске котлине, који су и предмет наших истраживања. Треба нагласити да се овакве појаве очекују у областима двеју суседних дијалекатских области, те да се у свакој од њих може подвући карактеристика својствена другом дијалекатском типу, која се може објаснити близином простирања

и незауштављивим миграцијским кретањима у оба правца. У овом случају репрезентативни наставачки облик *-в* допушта да се истовремено сагледају очуваност флексије и интензитет језичких структура које претендују на формирање једноставнијих облика у духу балканистичких иновација.⁶ Будући да наш дијалекатски корпус из Гојбуље сачињавају материјали прикупљени у временском размаку од двадесетак година – почетком 2000. и 2021. године, као и да је интервјуисана иста информаторка О. К. (1935), можемо рећи да се тек поновним истраживањима и ревидираним резултатима потврђују иновације у облицима презента за 3. л. мн. у виду наставка *-в*, који до тада нису познавали севернији косовскометохијски говори косовско-ресавског типа, услед чврстих веза са дијалекатским приликама у копаоничкој области (Барјактаревић 1977).

2. 2. Аорист и имперфект

2. 2. 1. На истраживаном терену, као и у већини народних говора српског дијалекта, у погледу употребе претериталних облика присутна је експанзија перфекта. Према анализираној грађи из средњоибарске и доњоситничке зоне евидентна је редукција имперфекта, будући да се његово постојање доводи у везу са егзистенцијалним глаголима и то углавном са *биџи*. Регистровани малобројни примери у говору Гојбуље (уп. како *беше*? Т^у сам см^џтнуо Г; К^олко г^одина *беше*? Г; Н^џ знам шт^а *беше* Г) потврда су сужене употребе овог глаголског облика.⁷

2. 2. 2. Када је реч о аористу, он је и у средњоибарским и доњоситничким говорима стабилан глаголски облик, који још увек није у знатној мери потиснут употребом перфекта. Творба првог лица јединине аориста не поседује извесне специфичности, осим потпуног одсуства финалног *х*:

Знадо, с^ад *заборави*, см^џџну с п^амети Г; Ј^а см^оми пр^ут бијући Г.

Наша грађа потврђује употребу наставка *-мо* у првом лицу мн. аориста, дакле, стари наставак *-(х)мо* није сачуван у народним говорима Средњег Ибра и Доње Ситнице:

Ишли смо т^амо те уз^џсмо и ов^амо код к^уће смо дошли И; И кад *доиђ^џрасмо*, с^иов^џрисмо С; См^рџч^џсмо се, м^рак и м^џ у фиј^акер дођемо овден^аке Г; Идеш у р^џку и т^амо пир^ајка, и^маш пир^ајку, и^мџмо м^џ дв^џ Г.

2. 2. 3. Дистрибуцијом наставака за треће лице јединине (а) и треће лице множине (б) ови говори се не издвајају из дијалекатског окружења. Наведени примери потврђују нулти наставак у јединини и множински наставак *-ше*:

6 Међу особености 3. л. мн. презента у јужноморавском говорном типу власотиначког краја (Ш област) Станковић убраја „наглашени ступањ развоја јужноморавског иновационог процеса” код глагола I, VI и VII врсте по Стевановићу (1994: 313).

Детаљне податке о облицима 3. л. мн. презента на југозападу Косова и Метохије доноси Р. Младеновић. Као зона у којој су смештени различити говорни типови (јужнометохијски и северношарпланински) и где се читавају дијалекатски контакти српских и македонских говора, југозападни косовскометохијски простор представља и ивичне области поменутих језика. Централно место ауторовог прилога заузима испитивање судбине граматичке основе у 3. л. мн., тачније продирање и ширење основинског вокала што даље резултира новим односима основе и наставка. У том погледу најразличитије могућности постоје у сиринићком говору (Младеновић 2002: 44).

7 Употреба имперфекта слаби идући од југа ка северу Косовске и Метохијске котлине (Младеновић 2015: 312).

а) ја ти га ударим по стомаку, он окрену у круг, уириде у страну, ирвврну ми кола на сред равни са дрвима С; „Ка то зачу краљу Вукашине” Г; Дóђе ми свёкар Г; И она ми даде и обрнусмо се ми, пољуби се ја с њом Г; један узе једно, други узе друго Г;

б) У то сийиоше ови доктори, они мене инекцију против болова и завиие ногу, сийавиие ми ко корито Б; Дóђе ми свёкар, дођоше свё до једна, заве се иољубиие с мене Г; мoја баба и мајка узеше воду исильускаше онó, исильускаше, па сас метлом тёрај, тёрај, тёрај! Оиёраше дол’е до рекё Г; И на један успон волóви исийёраше онó и кад би равно стаде С; Овде ме срейиоше свй његови Г; Искол’ише посл’е и они стрич’ёви и они носе воду, бацу да отёру ту воду у реку Г; Изiorёше ти нóкти Г; немам препуље, иоломйише се после и такó Г; Е, после кад изађише овй машински казани, овó јес да си рáдио ал’ испечеш пе-шес, седам казана на дан и нај за чás И; људи узеше краве и тел’е и ма’еко Г; И после они као вишак радне снаге, овó, онó, оийиусийише ме Г; прё су били вукови, сад се и вукови зайиреше; Побеидише и они, дё оидише, не знам Г; Уињавийише не великани, влác, прóклета Америка Г.

2. 2. 4. На доњоситничком и средњоибарском терену регистрован је и облик 3. л. мн. аориста са имперфективним наставком:⁸ „Како се ја прёкрсти, мoји коњи иоч’ёу да трч’ё” Г; после иочёу ... прёса и са прёсом скидао циглу све док нисам отйшо у војску С.

2. 2. 5. Нашим истраживањима потврђује се стабилност и раширеност наставка -смо у 1. л. множине,⁹ за разлику од Божовићевих истраживања (пре тридесетак година) где су облици са таквим наставком представљали реткост у долини Ибра (Божовић 2008: 253). Са друге стране, наставци -(x)мо и -смо били су добро познати целом косовском терену са назнаком ка будућој превази наставка -смо код млађих генерација (Барјактаревих 1977: 121; Вукићевић 1993а: 45; Вукићевић 1993в: 92–93), док се у севернометохијским говорима запажа процес смењивања у корист новијег наставка (Букумирић 2003: 258, 260).¹⁰

2. 3. Творба футура I

2. 3. 1. Чињеница да се једна (доњоситничка) од две истраживане зоне у овом прилогу позиционира ближе језичкој периферији, те је истовремено изложена и међудијалекатским и међујезичким утицајима, у анализи формалних карактеристика футура I нагласак се ставља на судбину инфинитива, степен граматиализације партикуле *ће* (тенденција уопштавања форме *ће* за сва лица у оба броја), и обавезност/факултативност везника *да* у футурским конструкцијама.

8 Ареал наставка -(x)у на штокавском терену в. у: Ж. Бошњакковић, Д. Радовановић 2011: 190–191.

9 Бошњакковић и Радовановић у синтетичком прегледу указују на раширеност наставка -смо у југозападном делу косовско-ресавских и призренско-јужноморавских (2011: 186).

10 Стабилизацију наставка -(о)смо у 1. л. мн. у призренско-јужноморавском дијалекатском типу јужнометохијских (ЈМГ), јужних (ЈКГ) и централних косовских говора (ЦКГ), и делимично код говора Сиринићке жупе (СиГ) (ову зону карактерише доминантан наставка -(о)мо и окренутош ка говорима Сретечке жупе), Младеновић (2015: 311) објашњава тесним везама са косовско-ресавским говорима на северу Косовске и Метохијске котлине у виду језичких контаката и непрекидних миграција.

2. 3. 2. Пре него што презентујем облике грађења футура I, сматрам да је у вези са овом тематиком значајно изнећи запажања из ранијих истраживања Зузане Тополињске (1994). За ову прилику наводим два централна (за ово истраживање) места прилога: а) на тлу балканских језика међујезичка интерференција резултира супротним процесима – елиминисање инфинитива и стварање и експанзија футура – *velle*; б) у југоисточним говорима Србије *velle*-футур поседује „четири основне синтаксичке формуле које се темеље на две дихотомије: 1. присуство/одсуство субјунктивног *da* и 2. категоријална променљивост/непроменљивост *velle*-елемента”. На основу тога, ауторка издаваја следеће типове грађења футура I: 1. *ja ћу/хоћу/нећу да ћишем*; 2. *ja ћу/хоћу/нећу ћишем*; 3. *ja ће да ћишем*; 4. *ja ће ћишем* (Тополињска 1994: 150–151).¹¹

2. 3. 3. Регистровани облици грађења футура на истраживаном терену могу се презентовати у две групације. Прва садржи форме синтетичког футура које, иако малобројне, нуде могућност издавајања и сагледавања судбине простог футура, сложеног футура и у вези са њим инфинитива (неретко без финалног *-и*), срastaња супинског облика и футурске енклитике:

а) „*Насијдануће посл’едње вријеме Г; Несијдануће пч’эле и цвѣта!*” Г; „*вѣзѣћу га као жѣна кудѣљу с прѣслицу и водѣћу га свѣда кроз народа да гл’ѣда ћудо!*” Г.¹²

б) *ајде брже да наредимо, доћи ће неко Г;*

в) *Он каже: „Нека буде срећна! Доћемо!” Б; Видећете, наће ве, наћемо ми” Г; Ако предуже овако доће ни време, богами, горе Г;*

г) *кад ми да паре љвече, ја: „Ма, ајд и сѣтра ћу доћ” С; Ја ћу те угавић тебе ел ћу и љишић пца Г; то ће ти баба боље иричаћ И; „кѣм ће кѣма по сѣду ишѣраић, а браћ браћа на мѣгдану звѣић” Г.*

2. 3. 4. У другој групи примера могу се представити типови футура према схеми коју наводи З. Тополињска (1994):

а) *ja ћу/хоћу/нећу да ћишем*

1. л. једн.: *јѣдну јѣбуку ћу да ѡјѣдем Г; ја штѡ знам ја ћу да одѡвѡрим Г; 2. л. једн.: како ћеш да одвѣкнеш да отинеш на дрѣгу стрѡну Г; ако ћеш да ѡдћеш негде Г; са волѡвима одвѣчѣш са грѡном тѡмо дѣ ћеш да здѣнеш И; побрѣишеш онѡ свѣ и љвеч’е кад ћеш, већ нѡћ, кад ћеш да лѣнеш Г; ти ћеш дрѣги пѣт д ѡдеш код њи Г; 3. л. једн.: затѡ што само ће ѡна да изаће и да ѡдће са мнѡм И; команда, ѡни рѣкли: „Овако и овако ће да кѡсни, јѣдан дѡн ће да закѡсни” Г; „Тако и тако ће да дѣде” Г; 1. л. мн.: ми ћемо да доћемо у недѣљу да те прѡсимо С; Ми ћемо да видимо која ће Г; овѡ ћемо за сѣме да одвѡјимо Г; ћемо д ѡдѣмо у Приљѡжје Г; Ђемо да ћи илѡићимо, браће, ћемо да ти илѡићимо Г;¹³ 2. л. мн.: „Па л’ нећейе да га жѣниће, но ћейе да га ишѣраићиће у вѡјску” Г;*

11 О ареалној заступљености типова футура I, њиховој учесталости и појединостама детаљније в. З. Тополињска 1994: 151–153.

12 Напомињем да су приказани примери употребе простог футура I забележени само у наративном контексту, када саговорник В. С. (1915) из Гојбуље говори и цитира научно о књижевноисторијским личностима и догађајима. Ово се односи и на групу примера под г).

13 Овакви примери показују да се (морфо)синтаксичким испитивањима говора у области Доње Ситнице могу добити вишеструко значајни подаци којима се отварају нека од проблемских питања (нпр. линеаризација енклитика) (в. у: Ј. Јовановић 2025а: 224).

б) *ја ћу/хоћу/нећу иишем*

Бу ти *дам* кило ракије Г; „па *ћемо се свàђамо*, нећемо да б'уdemo, не м'ожемо да б'уdemo пријатељи” Г;

в) *ја ће да иишем*

Т'у твоју браду *ће да ошишааш* Г; па он'у с'урутку, што *ће да иодс'ириш* с'ира, на-лијеш у т'о с'ириште Г; А *ће да иишиаш* т'и ст'аро? Г; ако је п'отреба *ће да иде* Г; ако пос'еје, *ће да ж'не* Г; п'осле н'осимо на г'увно ка *ће да врши'емо* С; И *ће да јавимо* оцу и мајки Г; А *ће да доб'ијемо...* А *ће да доб'ијемо...* Г; „*Те да зай'ал'имо* ов'о због б'олести на Б'ожић” Г; к'ако *ће да уи'р'ављу* з'емљом Г; м'брам да д'ођем *ће да ис'и'еру* п'амет Г;

г) *ја ће иишем*

ће ти *кажем* шт'а је п'ећ Г; „Т'у твоју браду *ће да ошишаш*, *ће даиши*” Г; не м'оже да у'ђе н'еко у об'др *ће га*, ако ти иск'ида, *ће га из'еде* Г; т'о су В'елики п'ости, с'едам, али б'оље *ће д'иде* ш'ес Б; С'ад *неће* ти *иов'ори* Г; *Те му р'екне* његов'о отац прев'еља си ми Г; Ж'ену *ће закл'е* што не д'а Г; Шт'а зн'аш, *ће те ув'иши* н'еки буд'ала Г; кад *ће иа ис'и'иши*, дар'ујемо га Г.

2. 3. 5. По питању грађења футура I и његове ареалне раширености стање у доњоситничким и средњоибарским насељима није уједначено.¹⁴ На терену су регистровани облици сложеног футура, где је инфинитив основног глагола неретко без финалног *и*, као и примери срастања супина и футурске енклитике (тип *доћемо*). Најфреквентнији облици футура I, као и на остатку српског дијалекатског простора, имају облик – енклитика глагола *хйеиши* + да + презент (уместо инфинитива).¹⁵ Општи утисак је да главнину говора истраживаних зона карактеришу стабилно флективно *ћу* и субјунктивни везник *да*, што даље ограничава осамостаљивање футурске енклитике. Ипак, нису занемарљиви ни утицаји из суседне призенско-јужноморавске дијалекатске области кроз постепено уопштавање партикуле *ће* за сва лица у оба броја: *ће + да + ирезени* и даљу нестабилност везника *да: ће + ирезени* (уп. стање у говору северно од Приштине у: М. Вукићевић 1993в: 93).¹⁶ Овакво стање на истраживаном терену (посебно се ово односи на доњоситнички ареал) уклапа се у раније описе синтаксичких конструкција за изражавање футура I у југоисточним дијалектима и балканском окружењу (Тополињска 1994: 151–153). Посматрање формалне стране овог глаголског облика за изражавање будућих радњи добија на посебном значају када се укључује балканистички аспект (Станковић 2025: 9).¹⁷ У прилог чињеници да су аналитички

14 Иначе у дијалекатском корпусу предњаче примери забележени у Гојбуљи.

15 Тополињска (1994: 151) сматра да је тип *ја ћу/хоћу/нећу да иишем* присутан у свим дијасистемама и стандарду, у чијој се источној варијанти објашњава подстицајима из југоисточног дијалекта у виду постепеног истискивања инфинитива.

16 Творба футура I својствена балканизираним језицима и дијалектима раширена је и у другим прелазним говорима (Бошњакковић 2009: 52).

17 У морфосинтаксичким испитивањима глаголских облика јужноморавског говора власотиначког краја, Станковић (2025: 9) истиче да се у најтешћу везу са балканистичким и аналитичким тенденцијама доводе: постепено превођење глагола *хйеиши* у партикулу *ће*, изостанак синтетичких облика и структура (тип *радићу*), преовладавање конструкције *да + ирезени* уместо инфинитива, а онда и факултативност везника *да* у овој конструкцији.

процеси новијег датума иду и налази истраживачких подухвата из 70-их година прошлог века, према којима су говори северне зоне (наше доњоситничке) познавали само конструкције својствене прогресивним штокавским говорима (Барјак-таревић 1977: 122).

2. 4. Инфинитив (да + презент)

На структурном плану једна од значајнијих одлика главнине дијалеката балканских језика јесте ширење субјунктивне конструкције *да + њрезени* на рачун ишчежавања категорије инфинитива.

2. 4. 1. Као што је наведено у одељку о грађењу футура I, облик инфинитива постоји као категорија у нарацији или се у уобичајеној употреби јавља без крајњег вокала. У суштини, све наведене (малобројне) потврде представљају у целисти ексцерпирани дијалекатски материјал из доњоситничких и средњоибарских насеља. Овакво стање захтева и презентовање доминантне конструкције *да + њрезени* у контексту са модалним глаголима (за ову прилику), чија рекција рекција њу и захтева, односно инфинитивни облик.

а) модални глагол *моћи*: *Њу лѧко не мѧжеш да ѡревѧриши* Г; *Мѧже да јој дѧиш* Г; *мѧш да му дѧиш* вѧ да појѧде онѧј зѧб Г; *мѧш да дѧђеш* да се погѧдимо Г; *пѧју ко колико мѧже да ѡѡијје вино* Б; у конѧпац *не мѧш да свеђеш* И;

б) модални глагол *смеи*: *Не смѧм да изѧђем* Г; *нису смѧли да ѡдчу* Г; *не смѧмо да ѡвѧдримо* Г; *ниси смѧо да кѧжеш неђу* И; *Нѧје смѧла да га ѡѡмѧда* Б; *не смѧш нијком да ѡрѧђеш пѧт* Б;

в) модални глагол *хѧеи*: *„Дѧшло ми, дѧћу да наѡрѧвим цркви”* Г; *Мѧјка није ишеда да ми дѧђе* Г; *не вѧљу да су мѧсни неђе да ѡѧру* Б;

г) модални глагол *ѡредѧи*: *Кад ѡрѧба да ѡзму девојку* Г; *Трѧба да јѧдеш* Г; *којѧ ѡрѧба да кѧва, којѧ ѡрѧба да мѧси* Б; *тѧ ѡрѧба да ѡмаш винѧград* И.

2. 5. Императив

2. 5. 1. На терену испитиваних говора подједнако су присутни облици императива са и без финалног сугласника *ј*. Угледањем на 3. л. мн. презента крајњи сугласници основе се не сибиларизују, већ палатализују (тип *обучи*). Изрицање заповести одсутним лицима могуће је путем конструкције *нека + ѡрезени* (уп. Вукићевић 1993в: 93; Букумирић 2003: 266). У дијалекатском материјалу нашле су се следеће потврде облика императива:

а) 2. л. јединице: *ѡнда мѧшај, мѧшај, додѧјѧш вѧду* Б; *Пѧсле ѡди га сѧј* Г; *сас мѧтлом ѡѧрај, ѡѧрај* Г; *И онѧ кад пѧкне поѧѧпа кѧмен, пѧсле штѧнглѧм изваљуј* С; *па пѧново ѡреѡвѧрај, онѧ везуј* С; *свѧки дѧн пѧреш и ѡви, и ѡви и нѧге и рѧке* Б; *И такѧ, јѧ сам обадвѧ ѡви, разви* Б; *коѡрѧѧ у пѧток и вѧчи кѧћи* С; *гоѡѧра дрва* С; *„Виѧдо, ко ѧеш д ѡдѧш немѧ да ѡдеш тѧмо да се кријеш око кѧће”* И;

б) 2. л. множине: *Сѧѧвиѧиѧ кѧфу* Г; *„Нека је, ка овѧј вѧтра шта горѧ такѧ и ви да се одѧмиѧиѧ, да изѧѡриѧиѧ, да не ѡриѧ’ѧзиѧиѧ у кѧћу”* Г; *Ўчиѧиѧ се! Јѧ, на примѧр, неђу да жѧвим тѧјдан. Да схвѧѡиѧиѧ тѧ кѧко трѧба да се рѧди у вѧр сѧфре и да се говѧри”* Г; *„ѧјде, ѡримѧиѧиѧ тѧј сѧвет!”* Г; *Ўђѧиѧиѧ сѧ ѧемо да веч’ѧрамо!* Г; *„Дѧђѧиѧиѧ за сл’ѧву!”* Г; *ѡдиѧиѧиѧ ви мѧѧниѧиѧ* Г;

в) „Нека дођу ваши у Приштину, нека виђу” Г; Ај сѝд нека ради Г; Он каже: „Нека бѹде срѣћна! Доћемо!” Б; йди тѝ, а Стѝнка нека седѝ, пошто оно мѝло, нека она обадва нека ѝлѝда и нека ѝѝре Б.

2. 5. 2. У доњоситничким и средњоибарским говорима честа је употреба императива у обележавању прошлости и током наратије (уп. Божовић 2008: 265–266, 329–330). Примери из друге групе (б) наслањају се на Барјактаревиће тврдње о искључивој раширености наставка *-ише* у говорима северне зоне (Барјактаревић 1977: 125).

2. 6. Радни глаголски придев

2. 6. 1. Будући да се радни глаголски придев м. р. сматра важним критеријумом у класификацији и одређивању припадности неком дијалекатском типу, за сагледавање актуелног стања језичких црта у два истраживана ареала, од којих се један позиционира ка периферији, од великог је значаја размотрити и рефлексе финалног л у м. р. радног глаголског придева. Код информатора доминантно је у употреби наставак *-о*, док је наставак *-ја* потврђен само једним примером:

а) Чѝтри године несам био у њиву Г; Мѝне ѝрѝдао ѝдма, значи и свѝкар и свѝкрѝва Б; а доле нѝге расѝѹрио свѝ онѝ Б; Кад сам се врѝћао пѹтем жѝнска ми прѝшла пѹт са тѝм тестѝјама Б; ја сам мѝје панталѝне даѝво Шѝптару Б; на Бѝжић уводѝо се во у кѹћу Б; баш сам имѝо брѝта једнога Г; Рѝдом ѝѝѝѝо такѝ свѝ Г; мѝне днѝв-ниѹу ѝлѝћѝо С; нѝшто сам ѝлѝѝѝѝо камѝн бѝо овѝј те ни доѝѝѝѝо С; Тѝ нѝје био гѹсти сѝк С; И брѝт ми се мѝдѝ оженѝо С; ѝнда имѝло љѹди по сѝлу, па имѝо кѝ и да помѝгне И; Тѝ сам раѝѝо гѝре у сѝло И;

б) Он у воденѝѹу кад биѝја Г.

2. 6. 2. У истраживаним говорима није регистрован пример р. г. п. м. р. са уметнутим ј у интервокалској позицији (тип *раѝѝо*; уп. Божовић 2008: 271). Имајући у виду чињеницу да је северну зону косовског дијалекатског типа одликовало стање једнако прогресивним штокавским говорима (Вукићевић 1993а: 45; Барјактаревић 1977: 123), доњоситничка и средњоибарска зона се по питању раширености наставка *-о* у радном глаголском придеву уклапају у такво језичко стање. Идући ка југу, паралелне потврде наставака *-о* и *-ја* у говору Доње Брѝнице илуструју домете призренско-јужноморавских дијалекатских црта и њихову тенденцију ширења ка северном ареалу косовске котлине (Вукићевић 1993в: 93).

3.

У раду су анализирани одабране морфосинтаксичке појединости говора у областима Доње Ситнице (Бањска и Гојбуља) и Средњег Ибра (Исево и Сочаница) које припадају јужном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта. Општи закључак је да је стање у истраживаним зонама већином уједначено, односно да су у дијасистемима две удаљене зоне стабилне косовско-ресавске особине, али и да се у говорима Доње Ситнице, који су изложенији утицајима из суседног дијалекта, запажа упрошћавање структура и тенденција ка ширењу иновација балканистичког типа. Иновативне особности нису у великој мери захватиле морфосинтаксички ниво, што сведочи о укључености овог ареала у општештокавске токове копаоничког појаса. У том смислу

вреди навести особине којима се доњоситничка зона издваја и удаљава од језичких прилика у Средњем Ибру: наставак *-в* код глагола VIa Белићеве врсте (т. 2. 1. 5.); уопштавање партикуле *ће* и нестабилност субјунктивног везника *да*, што води ка ширењу конструкције *ће + њрезенић* за обележавање футура I (т. 2. 3. 5); и наставак *-ја* у р. г. п. м. р. (Гојбуља) (т. 2. 6. 1). Све наведене иновације налазе у зачетку и њихова оправданост лежи у позиционирању ове зоне ка лингвогеографској периферији.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1977: Данило Барјактаревић. „Косовски дијалекатски тип”. *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 11–135.
- Божовић 2008: Маринко Божовић. *Говори Средњега Ибра*. [Друго, проширено издање]. Приштина/ Лепосавић: Институт за проучавање српске културе на Косову и Метохији.
- Бошњаковић 2009: Жарко Бошњаковић. „Из морфосинтаксе говора села Батовца (код Пожаревца)”. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, LII/2, 37–56.
- Бошњаковић, Радовановић 2011: Жарко Бошњаковић, Драгана Радовановић. „Синтетички поглед на творбу аориста и ареал наставака у штокавском наречју”. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1, 181–204.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић. „Говори Северне Метохије”. *Српски дијалектолошки зборник*, L, 1–356.
- Вукићевић 1993а: Милосав Вукићевић. „Говор Срба у Малом Косову”. *Зборник Филолошког факултета у Приштини*, III, 32–51.
- Вукићевић 1993б: Милосав Вукићевић. „О акценту у вучитрнском говору данас”. *Огледи из дијалектолошких истраживања* (67–76). Приштина: Филолошки факултет.
- Вукићевић 1993в: Милосав Вукићевић. „Говор Доње Брњице”. *Огледи из дијалектолошких истраживања* (85–97). Приштина: Филолошки факултет.
- Елезовић 1927: Глигорије Глиша Елезовић. „Једна интересантна контаминација у косовско-метохиском дијалекту”. *Гласник Скопској научној друштва*, књ. II, 185–189.
- Ивић 1991: Павле Ивић. „Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије”. *Из српскохрватске дијалектологије*. Изабрани огледи III (215–224). Ниш: Просвета.
- Ивић 2009: Павле Ивић. *Српски дијалекти и њихова класификација*. Прир. Слободан Реметић. Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Јовановић 2023: Јована Јовановић. „Из фонетске проблематике говора Бањске и Гојбуље”. *Баштина* 61, 97–109. <<https://doi.org/10.5937/bastina33-46728>>. [24. 2. 2026].
- Јовановић 2025а: Јована Јовановић. „Дијалектолошка истраживања као огледало идентитета. Синтаксичка проучавања доњоситничких говора”. *Личности у савременом свету, идентитет, хетерономија и насиље – случај Косово и Метохија*. Тематски зборник научних радова од међународног значаја. Ур. Марија Јефтимјевић Михајловић. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић; Београд: Академија за националну; Симферопол, Руска Федерација: КФУ В. И. Вернадски, 219–237.
- Јовановић 2025б: Јована Јовановић. „Из морфосинтаксе косовскометохијских говора косовско-ресавског типа”. *Баштина* 67, 15–27. <<https://doi.org/10.5937/bastina35-61994>>. [17. 2. 2026].
- Јовановић, Радовановић 2025: Јована Јовановић, Драгана Радовановић. „О косовско-метохијским говорима у контексту јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта”. *Историја, култура, идентитет*. Тематски зборник међународног значаја. Свеска 2. Језик и културологија. Ур. Јелена Михајловић, Бранислава Дипларић и Бранислава Вучковић. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 87–103.
- Милорадовић 2019: Софија Милорадовић. „Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Статус унутар дијалекатске формације, преглед одлика и истражености”. *Косовскометохијски зборник 8*. Зборник радова. Ур. Драган Војводић. Београд: САНУ, 185–225.

- Младеновић 2002: Радивоје Младеновић. „Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије”. *Јужнословенски филолоџ*, LVIII, 41–63.
- Младеновић 2015: Радивоје Младеновић. „Аорист и имперфекат у говорима метохијско-косовског и северношарпланинског ареала”. *Исходништа*, 1, 305–320.
- Павловић 2003: Благоје Павловић. *Насеља и миграције сјановиништа ойшине Лепосавић*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Радовановић, Николић 2022: Драгана Радовановић, Јована Николић. *Досадашња проучавања косовско-ресавској дијалекта. Сјетивен проучености и картографски приказ*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Станковић 1994: Станислав Станковић. „Треће лице множине презента у говору власотиначког краја”. *Говори ћирзренско-ћимочке области и суседних дијалеката*. Зборник радова са научног скупа (Нишка бања, јун 1992). Књига I *Дијалектолоџија*. Ред. Павле Ђивић и др. Ниш: Филозофски факултет: Центар за научна истраживања Универзитета; Београд: Институт за српски језик САНУ: Центар за научна истраживања САНУ, 307–316.
- Станковић 2025: Станислав Станковић. „Из морфосинтаксе глаголских облика у јужноморавском говору власотиначког краја”. *Зборник радова Филозофској факултету*, LV (2) / 2025, 1–17. <<https://doi.org/10.5937/ziffp55-58399>>. [31. 1. 2026].
- Тополињска 1994: Зузана Тополињска. „Инфинитив *vs* да - субјунктив у формули *velle* – футура”. *Говори ћирзренско-ћимочке области и суседних дијалеката*. Зборник радова са научног скупа (Нишка бања, јуна 1992). Књига I *Дијалектолоџија*. Ред. Павле Ђивић и др. Ниш: Филозофски факултет: Центар за научна истраживања Универзитета; Београд: Институт за српски језик САНУ: Центар за научна истраживања САНУ, 149–160.
- Урошевић 1965: Атанасије Урошевић. „Косово”. *Српски етнографски зборник*, књ. LXXVIII, 1–401.

Jovana S. JOVANOVIĆ

VERB SYSTEM OF KOSOVO-METOHİJA DIALECTS OF KOSOVO-RESAVA TYPE

SUMMARY

The paper has analyzed selected morph syntactic details of verbs (present, aorist, imperfect, future I, infinitive, imperative, adverbial verb) in dialects of Donja Sitnica (Banjska and Gojbulja) and Srednji Ibar (Isevo and Sochanica), which belong to south subdialect of Kosovo-Resava dialect. General conclusion is that condition in researched zones is mostly balanced, which means that diasystems have two distant zones of stable Kosovo-Resava properties, but also there is indulgence of structures and tendencies towards expansion of innovations of Balkan type in speeches of Donja Sitnica, which are still in their infancy and their justification is in positioning this zone towards lingvogeographic periphery. Innovative features did not affect the morph syntactic level to a large extent, which testifies to the inclusion of this area in the all shtokavian flows of Kopanik belt.

Keywords: verb system, morphosyntactic aspect, Donja Sitnica, Srednji Ibar, Kosovo-Resava dialects, south subdialect, Kosovo-Metohija dialects, linguogeographic periphery.